

Innen nézve a Nyugat valóban nem távolodó irodalomtörténeti relikvia, jobb s rosszabb, érdekesebb vagy unalmasabb írások kaotikus halmaza, hanem olyan életre támadó, megszólítható és minket megszólító irodalmi „játéktér”, amelyben a szemünk előtt, akaratunk szerint nyílnak meg újabb és újabb ösvények, és amely folyton más és más, mindig újrendeződő arcát mutatja nekünk.

BENGI LÁSZLÓ

Odo Marquard: *Az egyetemes történelem és más mesék*

„Aki csak filozófusok számára ír filozófiát, az azt nem veszi elég komolyan: [...] a zoknigyártók ténykedése is értelmetlen volna valamiképp, ha csak a zoknigyártók számára gyártanának zoknit.” E szavakkal biztatja Odo Marquard félnélkebb olvasóit esszéinek magyar fordításához írott előszavában. Valóban nem kell elbizonytalanodnunk, ha fellepozzuk a kötetet: bár a szerző néha gyanúsán csengő fogalmakat és teóriákat röpít a magasba elegáns zsonglőrmutatványai során, a tanulmányok megértése azoknak sem jelent túlzott kihívást, akik kevésbé járatosak a filozófia történetében. Nem kell elbizonytalanodnunk – legalábbis sa-

ját képességeinket illetően. A filozófiával kapcsolatban viszont annál inkább, hiszen pontosan ez a tizen-nyolc esszé legfontosabb célkitűzése.

Marquard a II. világháború utáni Németország kétkedő, szkeptikus nemzedékéhez tartozik, amely nem csupán belátta, de egyben filozófiai vizsgálódás tárgyává emelte az ember végességét. Hiába is tagadnánk, az ember meglehetősen rövid életű lény, tökéletesnek pedig jóindulattal sem nevezhető. Az abszolút tudás megszerzése csupán ábránd, ehelyett kétes értékű módszerekre és szükségmegoldásokra vagyunk utalva. Ebből a szemszögből a filozófia története nem más, mint a kompetencia hiányának fokozatos beismérése. Képviselői kezdetben mindenhez értettek, legalábbis így vélekedtek önmagukról. A filozófia mégis alárendelt helyzetbe került: előbb a teológia, később pedig a természettudomány és a történetírás szolgálóleányaként látjuk felbukkanni. Mivel a fenti tudományok rendre sikesebbnek bizonyultak nála, jogosan tehetjük fel a kérdést: mihez értenek egyáltalán a filozófusok? Marquard nyomán a tisztességes filozófus nem tehet mást, mint széttárja karjait, és bevallja teljes körű hozzá nem értését.

Az elbizonytalanodás mégsem azonos a filozófiából való kiábrándulással. A végesség hangsúlyozása ugyanis a sokféleség, méghozzá az elbeszélések sokféleségének rehabilitá-

lásával jár együtt. Mindezt Marquard aprólékosnak nem tekinthető, de igen hatásos történeti vázlata hivattott alátámasztani, amely egyben indokolja, miért éppen az egyetemes történelem az esszégyűjtemény címszereplője. Amikor a politeizmust egyistenhit váltotta fel, a történetek sokasága helyébe egy „monomitosz” lépett. A kereszténység az emberi történelmet üdvtörténeteként értelmezte, s ettől az örökségtől a szekularizálódó történelemfilozófia sem tudott teljesen elszakadni. Leggrandiózusabb kísérletei a történelemben az emberiség egyetemes haladását vélik felfedezni, ha nem is az üdvözülés, de egy utópikus társadalmi cél felé. Marquard végesség-felfogása alapjaiban ingatja meg ezt az elképzelést; hiábavaló próbálkozás az esetleges tényezőket egyetlen abszolút elbeszélés, például az egyetemes történelem medrébe kényszeríteni. Élünk inkább a lehetőséggel, hogy számtalan történetet mesélhünk önmagunknak – önmagunkról.

Ezen a ponton lép túl Marquard a filozófiát megtagadó filozófus paradoxonán. Antropológiai tétele szerint az ember alapvetően történetmesélő lény, ezért a filozófia, beismert hozzánemértése ellenére, egyfajta kompenzációt jelenthet számára a modern világ mindent racionalizáló, tárgyiasító monomitoszával szemben. Ez a felismerés foglalja egységbe a kötet írásait, a szerző kifinomult iróniája és a műfajban szo-

katlan humora pedig bőségesen kompenzálja a kitarító olvasót fáradozásaiért.

PÁPAY GYÖRGY

(Fordította Mesterházi Miklós és Miklós Tamás, Atlantisz Kiadó, Bp., 2001. 437 o. 1795 Ft)

Jacob Burckhardt: Világtörténelmi elmélkedések

Jacob Burckhardtot a 19. század legjelentősebb német történészei között tartja számon az utókor. Egyetemi előadásainak gyűjteménye ehhez méltóan teljesíti alcímében tett ígérését, vagyis kitűnő bevezetést nyújt a történelem tanulmányozásába. Aki azonban precíz módszertani megalapozást remél a kötetből, óhatatlanul csalódnai fog. Burckhardt gondolatmenetét ugyanis éppen a történetírás „végső elveivel” kapcsolatos kételyek teszik megfontolásra érdemessé.

„Aki a világra ésszerűen tekint, arra a világ is ésszerűen néz vissza. Ő, te fafej!” A főszöveg margójára feljegyzett gúnyos kirohanás a rendszer történelemfilozófiát, főként annak hegeli változatát veszi célba, amellyel Burckhardt, nyíltan vagy burkolt formában, az egész mű során hadakozik. A hagyományos filozófiai megközelítés saját fogalomkészlete alapján ér-